

[Nemožnost socialismu bez demokracie a problémy sovětského bloku]

21. VI. [780621-2]

(23) (5) (SSaŽ - Vysočany, 21. 6. 78 odpol.)

V situaci sociálního neuspokojení obyvatelstva a zvláště nacionálních problémů, jež sovětský stát zdědil po carském Rusku a jež nedokázal řešit, nýbrž jen do jisté míry držet na uzdě prostředky v podstatě stejnými nebo analogickými (jen mocnějšími), jakých užíval carský režim, pochopitelně nebyly k dispozici podmínky pro budování demokracie; také nebylo nač navazovat po této stránce v dosavadních tradicích. Stalinská ústava byla míněna jako dílo propagandy, a proto musela vypadat jako plod nejlepší demokratičnosti; proto musela být přeplněna gumovými formulacemi a četnými zadními vrátky výjimek, které však ve skutečnosti byly pravidlem. Protože však ve skutečnosti panovaly politické poměry, které byly s každou demokratičností zcela v rozporu, předstíraly se i sociální vymoženosti a socialismus vůbec, neboť jaký by byl možný socialismus ve společnosti, která nežije demokraticky? Socialismus je ve své podstatě a ve své původní intenci dovedením demokratických principů do sociálních a hospodářských důsledků; je tedy dovršením a prohloubením demokracie. Kde však demokracie neexistuje, tam není možný ani skutečný socialismus; to, co se pak za socialismus vydává, jej může po některých vnějších stránkách napodobovat a připomínat, ale musí být nutně scestím, selháním a podvodem, klamem.

Demokracie se však dějinně osvědčila jako nejvhodnější politický rámec pro rychlou industrializaci země; zatím se do té míry neosvědčila žádná jiná politická forma. Demokracie se dokonce osvědčuje jako nejlepší forma politické kontroly a korektury deviací kapitalistického systému a nelze vyloučit, že v jejím rámci bude možno uskutečnit dokonce celkovou revizi a přestavbu společenského řádu, který se ukazuje sice jako mimořádně efektivní, ale vnitřně rozporný a s velikými sklony k emancipacím od lidských cílů a záměrů.

Tzv. „reálný socialismus“ není řešením hlavních problémů lidské společnosti v dnešním světě, protože není racionálnější a výkonnějším systémem než kapitalismus. Ve skutečnosti je jenom jednou formou kapitalismu, ovšem méně účinnou a hůře fungující. V žádném případě nelze považovat sovětský systém za (byť první) formu překonání kapitalismu. To je ostatně vidět i z toho, že v žádné zemi, která přijala nebo které byl vnucen tento systém, se nedospělo k lepšímu,

přesvědčivějším důsledkům. Odtud je pochopitelné, že zemím ve sféře sovětského zájmu je nezřídka ve vnučeném krunýři těsno a že hledají periodicky cestu, jak se ze sevření uvolnit a jak se začít přednostně řídit svými vlastními zájmy, svou vlastní hlavou a ve shodě s vlastními podmínkami i národními tradicemi. A tady zase nezbytně sovětský stát sahá ke starým donucovacím opatřením: ekonomickým, politickým, ale i policejním a vojenským. Pochopitelně stát nebo skupina států, které jsou drženy pohromadě násilím a nikoliv organicky, nedrží pohromadě dobře a nedovolují žádnou větší liberalizaci, i kdyby byla ekonomicky a politicky sebestopřebnější. Taková společnost pak ztrácí svůj dynamismus a prorůstá konzervatismem. Ideálem je zachování statu quo, každá změna nese s sebou riziko nekontrolovaných posunů a nepředvídatelných následků. Jiným důsledkem je i sklon ke gerontokracii. Ovšem nejdůležitější stránkou věci je postupující politický a kulturní úpadek společnosti, která je kontrolována mocí a násilím; každá kvalifikace je problematizována, hlavním požadavkem je „věrnost“, „spolehlivost“, v podstatě příslušnost ke „gangu“. Kontraselekce má katastrofální vliv na úroveň a kvalitu veškeré společenské aktivity, zejména však naprosto likviduje jakoukoliv samostatnost duchovního a kulturního života, také života vědy (a nejenom věd společenských). Tím vším je celkový společenský rozvoj jen dále zpomalován.